

การพัฒนาอุตสาหกรรม ของ ญี่ปุ่น

ศก. ประยูร เชี่ยววัฒนา และโนมิ

กระบวน

การค้าระหว่างประเทศและอุตสาหกรรม (Ministry of International Trade and Industry-MITI) (ชื่อในขณะนั้น) เป็นหน่วยงานซึ่งมีบทบาทสำคัญที่สุดในการช่วยฟื้นฟู กระทั่งผลักดันการพัฒนาอุตสาหกรรมของญี่ปุ่นไปสู่ยุคการขยายตัวทางเศรษฐกิจขนาดใหญ่ในช่วงปี 1955-1975

กลไกสำคัญหนึ่งซึ่ง MITI ใช้ในการผลักดันการพัฒนาอุตสาหกรรมของญี่ปุ่น คือ **การพัฒนา "วิสัยทัศน์ของอุตสาหกรรม"** ต่างๆ ที่รัฐบาลญี่ปุ่นต้องการผลักดัน สำหรับเป็นรากฐานเศรษฐกิจของประเทศ

บทความนี้ จะนำเสนอแนวคิดสำคัญของกลไกดังกล่าว สำหรับเป็นประสบการณ์ซึ่งอาจจะนำมาประยุกต์ใช้กับประเทศไทยได้บ้าง บทความนี้จะแบ่งออกเป็นสามส่วน ประกอบด้วย การแนะนำเกี่ยวกับวิสัยทัศน์ของอุตสาหกรรม ต่อจากนั้น จะกล่าวถึงกระบวนการพัฒนาวิสัยทัศน์ดังกล่าวและจบด้วยข้อคิดที่ประเทศไทยสามารถนำมาประยุกต์ใช้ จากกรอบนโยบายเช่นนี้

วิสัยทัศน์ของอุตสาหกรรม

วิสัยทัศน์ของอุตสาหกรรมเป็นกรอบแนวคิดที่ MITI พัฒนาขึ้นเกี่ยวกับอุตสาหกรรมแต่ละสาขา เช่น ยานยนต์ เครื่องใช้ไฟฟ้า อิเล็กทรอนิกส์ สิ่งทอ เป็นต้น ในเอกสารเชิงนโยบายดังกล่าว จะบ่งบอกเป้าหมาย ทิศทาง ที่ MITI ต้องการจะเห็นอุตสาหกรรมของญี่ปุ่นพัฒนาไปกับทั้งมาตรการสนับสนุนต่างๆ ทั้งทางการเงิน การคลัง การวิจัยและพัฒนา เป็นต้น

1. สาระของ "วิสัยทัศน์" ดังกล่าวประกอบด้วย

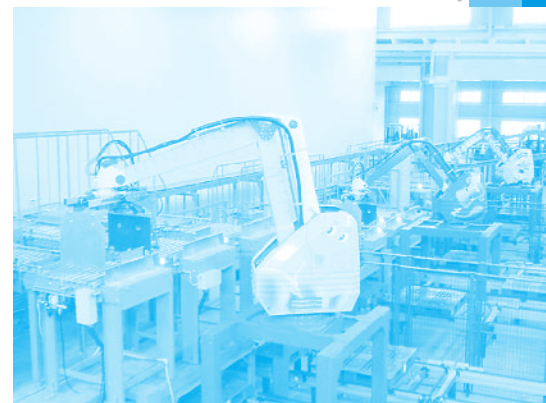
ก. บทบาทความสำคัญของอุตสาหกรรม โดยมีเนื้อหากล่าวถึงความสำคัญของผลิตภัณฑ์ต่อชีวิตสังคม ต่อภาคเศรษฐกิจ บทบาทการจ้างงานและผลกระทบต่อเศรษฐกิจท้องถิ่น

ข. สถานภาพของอุตสาหกรรม กล่าวถึงข้อเท็จจริงในอุตสาหกรรมตั้งแต่จำนวนบริษัท ขนาดของการผลิต โครงสร้างของอุตสาหกรรม คุณภาพของเครื่องจักรอุปกรณ์ การผลิต ระดับของเทคโนโลยีที่ใช้ขีดความสามารถทางการแข่งขันนานาชาติ การจัดหา

วัตถุดิบและบุคลากร ประเด็นสิ่งแวดล้อมความปลอดภัย เป็นต้น

ค. พัฒนาการในอนาคต รวมถึงการเปลี่ยนแปลงทางสภาพแวดล้อมทางการแข่งขันของอุตสาหกรรม ได้แก่ อนาคตของอุปสงค์ อาทิ ขนาดของตลาด การวิเคราะห์กลุ่มธุรกิจ พัฒนาการทางเทคโนโลยี อาทิ พัฒนาการด้านเครื่องจักรอุปกรณ์ การเปลี่ยนแปลงทางเทคโนโลยี แนวโน้มทางสากล อาทิ บทบาทของคู่แข่งในยุโรปและอเมริกา

ง. ประเด็นปัญหาเชิงนโยบาย ความจำเป็นในการลงทุนเครื่องจักรอุปกรณ์ใหม่ (ซึ่งนำไปสู่การกำหนดนโยบายลดภาษี ดอกเบี้ยราคาถูกเพื่อการลงทุน) การพัฒนาเทคโนโลยี (ซึ่งนำไปสู่การจัดสรรงบประมาณวิจัยภาครัฐและเอกชน) การผลักดันให้เกิดความร่วมมือกันของกลุ่มอุตสาหกรรม

2. ลักษณะสำคัญของ “วิสัยทัศน์”

จุดเด่นของ “วิสัยทัศน์ของอุตสาหกรรม” ไม่ได้อยู่ที่สาระเนื้อหา หรือตัวอักษร หากแต่อยู่ที่กระบวนการจัดทำ “วิสัยทัศน์” ดังกล่าว ทั้งนี้กระบวนการจัดทำดังกล่าวเป็นขั้นตอนการสร้างความยอมรับ (Consensus) ถึงทิศทางที่กลุ่มอุตสาหกรรมต้องร่วมเดินด้วยกันเพื่อสามารถแข่งขันได้ ลักษณะสำคัญของ “วิสัยทัศน์” จึงอาจประมวลได้ดังนี้

ก. การจัดทำผ่านกระบวนการปรึกษาหารือระหว่างภาครัฐ หน่วยงานวิจัยและภาคอุตสาหกรรม ในกระบวนการปรึกษาหารือดังกล่าว MITI จะเป็นผู้ประสานเพื่อพยายามหาจุดร่วม หรือความเข้าใจที่ตรงกันของวิสัยทัศน์ ทิศทางการพัฒนา นอกจากนี้ ยังพยายามสร้างความร่วมมือระดับหนึ่งให้เกิดขึ้นระหว่างกลุ่มบริษัท (เป็นความร่วมมือในการร่วมปรับปรุงเทคโนโลยีการผลิตที่เป็นอุปสรรคร่วมกัน เพื่อสามารถแข่งขันได้ในระดับเทคโนโลยีที่สูงขึ้น)

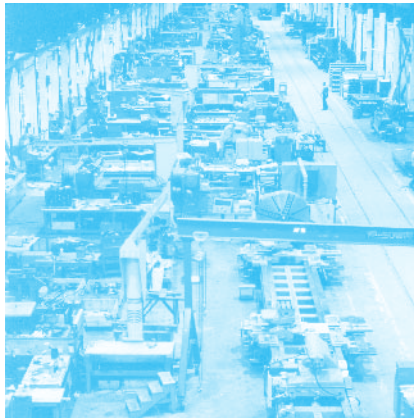
ข. การพิจารณาปัญหาอย่างรอบด้านบูรณาการ ในกระบวนการจัดทำ MITI จะดึงผู้มีส่วนได้เสียให้เข้าร่วมอย่างกว้างขวาง เพื่อให้เนื้อหาครอบคลุม ครบถ้วน นโยบายในการแก้ปัญหาสามารถปฏิบัติได้จริง เป็นต้นว่า ในการพิจารณา “วิสัยทัศน์” ของอุตสาหกรรมหนึ่งจะไม่จำกัดเฉพาะผู้เกี่ยวข้องในอุตสาหกรรมเท่านั้น หากยังครอบคลุมอุตสาหกรรมที่เชื่อมโยงทั้งต้นน้ำและปลายน้ำเพื่อให้รับรู้ได้ถึงผลกระทบที่จะเกิดต่อกัน

ค. กรอบนโยบายที่สามารถดำเนินการได้ เนื่องจากเป็นกรอบนโยบายที่ผ่านการปรึกษาหารือกันมาก่อน ดังนั้น ผู้เกี่ยวข้องจึงมีพันธสัญญาที่จะผลักดันกรอบนโยบายดังกล่าว ในส่วนของกระทรวง MITI ทำการผลักดันผ่านนโยบายพัฒนาอุตสาหกรรมของกระทรวงและรัฐบาล (เช่น นโยบายการวิจัยและพัฒนา นโยบายภาษี นโยบายการคลัง นโยบายเงินกู้ เป็นต้น) ในส่วนบริษัทเอกชนจะ

ผลักดันผ่านผู้บริหารระดับสูงของบริษัทเป็นต้น

3. ผลของการจัดทำ “วิสัยทัศน์ของอุตสาหกรรม”

ภายหลังจากการปรึกษาหารือ กระทั่งได้กรอบนโยบาย “วิสัยทัศน์ของอุตสาหกรรม” แล้วผลที่ได้ จึงไม่ใช่เพียงเอกสารเชิงนโยบายหนึ่งรายการ หากยังรวมไปถึงแนวทางและผลเชิงปฏิบัติ ซึ่งมีผลกระทบต่อการพัฒนาอุตสาหกรรมนั้นๆ อย่างชัดเจน ผลจากการจัดทำ “วิสัยทัศน์” ดังกล่าวยังประกอบด้วย

ก. การลงทุนของภาคอุตสาหกรรม ทำให้บริษัทต่างๆ มีความชัดเจนและมีความมั่นใจในการลงทุนใหม่ๆ ในโรงงานในเทคโนโลยีและในบุคลากร

ข. นโยบายของรัฐ ทำให้ภาครัฐต้องจัดทำนโยบายการส่งเสริมการลงทุนในเครื่องจักรอุปกรณ์ นโยบายด้านภาษีและนโยบายเงินกู้และอัตราดอกเบี้ยเงินกู้ เป็นต้น

ทำให้ภาครัฐต้องจัดทำแนวทางการพัฒนาเทคโนโลยี โดยเงินทุนของรัฐ การประสานกับนโยบายด้านอื่น เช่น สิ่งแวดล้อม ความปลอดภัย

ค. การส่งสัญญาณไปสู่ผู้ที่เกี่ยวข้อง ธนาคารเอกชนเข้าใจถึงทิศทางการส่งเสริมอุตสาหกรรม ทำให้อุตสาหกรรมที่เกี่ยวข้องเข้าถึงแหล่งทุนได้ง่ายขึ้น การส่งสัญญาณไปยังอุตสาหกรรมเชื่อมโยงทั้งต้นน้ำและปลายน้ำ เช่น อุตสาหกรรมชิ้นส่วนและแม่พิมพ์ ส่ง-

สัญญาณไปสู่ทิศทางการวิจัยของมหาวิทยาลัย

ง. ผลกระทบในแง่การแข่งขันระหว่างประเทศ จากขีดความสามารถทางการแข่งขันที่อ่อนแอในปี 1960's ไปสู่การเข้าสู่ยุคการค้าเสรีในปี 1970's และการขยายการส่งออกในปี 1980's

4. การสิ้นสุดของยุค “วิสัยทัศน์ของอุตสาหกรรม”

การใช้แนวนโยบาย “วิสัยทัศน์ของอุตสาหกรรม” มีบทบาทลดลงเมื่อเข้าสู่ยุค 1980's ทั้งนี้ เนื่องจากผลกระทบในสองด้านอันเป็นผลโดยตรงและผลโดยอ้อม

ผลกระทบโดยตรง ทาง MITI ลดบทบาทของ “วิสัยทัศน์อุตสาหกรรม” ลงในช่วงปลายปี 1980's ทั้งนี้ เป็นผลโดยตรงของการวิพากษ์วิจารณ์จากรัฐบาลอเมริกาในช่วงความขัดแย้งทางการค้า โดยทางสหรัฐฯ โจมตีว่า “นโยบายการกำหนดเป้า (อุตสาหกรรม)” เป็นการสนับสนุนภาคเอกชนอย่างไม่เป็นธรรม ขณะเดียวกันก็มีผลกระทบทางอ้อมอื่นๆ ภายหลังปี 1990's ซึ่งประกอบด้วย

แนวคิดของผู้ที่ยืนยันกลไกตลาด (Market fundamentalism) วิพากษ์บทบาทของรัฐบาลในการเข้าไปก้าวก่ายการดำเนินธุรกิจของบริษัทเอกชน ซึ่งมีหลายครั้งที่เกิดการปกป้องบริษัทที่ไม่มีประสิทธิภาพ กับทั้งมีแนวคิดที่เห็นว่า “ตลาดจะเป็นผู้คัดหาบริษัทที่มีประสิทธิภาพเอง” (แทนที่จะเป็นภาครัฐเช่นที่ผ่านมา)

นอกจากนั้น ในบรรยากาศทางธุรกิจซึ่งมีการเปลี่ยนแปลงอย่างต่อเนื่องและรวดเร็ว เช่น เศรษฐกิจใหม่ เริ่มเห็นความสำคัญของการกำหนดกลยุทธ์ของแต่ละบริษัทและเริ่มพบเห็นโมเดลทางธุรกิจใหม่ๆ New Business Model